

13.592

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

1965

2. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 81. ÉVF., 2. SZ. 97–200. I. BUDAPEST, 1965. ÁPR.-JÚNI.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK
könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), HAVASI ZOLTÁN, MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ
RÓZSA GYÖRGY, V. WALDAFFEL ESZTER

Felelős szerkesztő

KŐHALMI BÉLA

E szám munkatársai : KŐHALMI BÉLA Kossuth-díjas, az irodalomtudományok kandidátusa, ny. egyetemi tanár, EMANUELE CASAMASSIMA, a Biblioteca Nazionale Centrale igazgatója, Firenze, HERVAY FERENC tudományos kutató, BORSA GEDEON, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, JAMES E. WALSH, a Harvard University Library osztályvezetője, BORZSÁK ISTVÁN, a nyelvészeti tudományok kandidátusa, egyetemi tanár, Debrecen, WIX GYÖRGYNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, KÓKAY GYÖRGY aspiráns, CSATKAI ENDRE Kossuth-díjas, a művészettörténeti tudományok kandidátusa, ny. múzeumi főigazgatóhelyettes, Sopron, SCHWEITZER JÓZSEF tud. kutató Pécs, DÖRNYEI SÁNDOR, az Országos Orvostudományi Könyvtár munkatársa, SILFEN JÁNOS, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, JAKÓ ZSIGMOND egyetemi tanár, Kolozsvár, KOVÁCH ZOLTÁN könyvtáros, Esztergom, JENEI FERENC, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, HERPEI János ny. múzeumigazgató, KERESZTURY DEZSŐ, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, RÓZSA GYÖRGY, a közgazdaságtudományok kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója, KOZOCSA SÁNDOR, az Országos Széchényi Könyvtár ny. munkatársa, BENDEFY LÁSZLÓ, a műszaki tudományok kandidátusa, a Vizgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet munkatársa, BÁNTAI VILMOSNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, REGŐCZI EMIL tudományos kutató, GOMBÓCZ ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője

Technikai szerkesztő : DÖRNYEI SÁNDOR

A szerkesztőség legfeljebb I-ív terjedelmű
és a MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el.

Szerkesztőség: Budapest VIII., Múzeum krt. 14–16. Telefon: 134–400.

KÓHALMI BÉLA

Húsz évvel a felszabadulás után

1.

Úgy véljük: előbb arra a kérdésre kell felelnünk, milyen mélységből, emelkedtünk fel?

Óvatosan válogatunk a jelzőkben, mert a „gyalázat napjai” és a felszabadítás között történt események többségének jellemzésére nem találunk megfelelő szavakat szótárunkban. Ha fiataljaink előtt az elmúlt húsz év előttük alig ismert történelméről beszélünk, legszívesebben az újjáépítés kis és nagy győzelmeire mutatunk rá, és némi önelégültséggel mondjuk: ime, egy a problémáival egészségesen birkózó országot adunk át örökül.

Föl kell vetnünk azt a kérdést is, hogy történettudományunk teljesítette-e azt a feladatát, hogy elmondja fiataljainknak, mi történt ebben az országban 1917 és 1945 között, s főként mi történt abban a komor esztendőnyi időben, amit két dátum: 1944. márc. 19 és 1945. április 4 határol? Kérdezhetjük könyvtárosainktól is: össze vannak-e gyűjtve elérhető teljeséggel a magyar történelem legzordabb évének dokumentumai? Ki emlékszik a tíz év előtt megjelent *Hazánk felszabadulása (1944–1945)* c. bibliográfiára és dokumentumgyűjteményre,¹ amely az eseményeket magukat közvetíti nekünk forrásutalásokkal, röplapok, plakátok hasonmás-kiadásaival. A dokumentumokat késlekedésünkről, mulasztásainkról s az ellenállás erői összefogásának a tékozló hiányáról. Itt vannak az illegális Kommunisták Pártja nemzetet ébresztő felhívásai („A még mindig tétlen magyar nép felelősségéről”), és itt vannak a megtorlatlan gaztettek dokumentumai is. A német vezérkar úgy dönt, hogy Budapestet feláldozza, kiürítetteti és erődé változtatja („Tíz Budapest nem ér fel egy Bécscecsel”), és Budapest népe ájultan nézi, hogyan fosztják ki a német rablók Csepelt, Újpest nagy üzemeit, hogy rakják lihegve teherautókra az élelmiszereket, a gyógyszereket és a gépeket, hogyan aknázzák alá hidainkat. Szeged népe a Budapest környékén harcoló honvédekhez könyörög: „Ne engedjétek, hogy Budapest német erődé váljon”, és a mindnyájunkhoz szóló „Kiszabadítani az ellenállás elfogott hőseit a Margitkörüti fogházból!” hatástalan maradt. A szétzüllött honvédséget a fasiszta hadseregbe osztották be, SS legények tizedelték őket útközben. Egy röplap azt kérdi: „Hol van a fiam?” Háromszázezer magyar anya kérdezte ezt.

Homályos odukan úgy élt a főváros népe, hogy alig tudott arról, mi történik az országban. Mikor kilépett onnan, mintha vezekelve, semmiről sem akart tudni: romot takarított, telehordta a Vérmezőt, nekiállt az újjá-

¹ *Hazánk felszabadulása (1944–1945)*. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. Szerk. TISZAY Andor. Bp. 1955, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 316 l.

építésnek. Amikor tizedik évfordulóját ünnepelte az ország annak, hogy a szovjet hadsereg szabadságot és békét hozott nekünk, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár két másik könyvtár és TISZAY Andor saját gyűjtését is felhasználva kiadta fentebb ismertetett gyűjtését, 5238 tételes dokumentumgyűjteményét az 1946. aug. 1-ig terjedő anyag összesítését. Azóta sok részpublikáció, de ehhez hasonló méretű és színvonalú összefoglaló művéink legsötétebbjéről nem jelent meg. Amikor a Párt tudományos folyóirata ismertette ezt a bibliográfiát és dokumentumgyűjteményt — elismerve erényeit, megemlítve hiányait, — hozzáfűzte: „nagy könyvtárainknak, de vidéki könyvtárainknak is tovább és több leleménnyel kell folytatniok a gyűjtést.”² Igen, az ország sok pontján folyt partizántevékenység adatgyűjtése hiányos. Arról is csak e visszaemlékező napokban olvastunk hogy a Budai Önkéntes Ezrednek 247 hősi halottja volt. Az intelem nem fogant meg, pedig nemzetnevelő feladatról van szó.

2.

Bele kell néznünk a húsz év gazdaságtörténetébe is. Nemcsak a hidakat és a vasútvonalakat kellett újjáépíteni: a társadalmat is, arányosan fejlesztve a különböző termelési ágazatokat. A két világháború között országunkat úgy osztályozták: „közepesen fejlett ipari ország”. Most elmaradt ipari ország lettünk. Elsősorban a fővárosban összpontosult üzemek váltak használhatatlanná. Mihelyt az élelmezés problémái a Debrceeni Ideiglenes Kormány és a kommunisták vezette főváros erőfeszítései nyomán úgy ahogy megoldódtak, és megszületett a forint, elkezdődhetett a munka komolyabb része is. Csepel munkásai már 1945 januárjában birtokukba veszik a Weiss Manfréd üzemeket, megkezdődik az újjáépítés és termelő munka a Mávagban, a Ganz Hajóban, februárban a Wolfner gyárban, a Phöbus-ban, a Budakalászi Textilművekben, a Jutagyárban stb. Az újjáépítés fő ereje, az országot vezető munkásosztály a termelés megindításával is megbírkózott. A nagyipar államosítása nagy erőforrásokat jelentett, a munkás-paraszt összefogás kedvező társadalmi perspektívákat ígért. Megtörtént a csoda, hogy a három évre tervezett újjáépítés két év és öt hónap alatt befejeződött. 1949-ben a magyar ipar 28%-kal termelt többet, mint 1938-ban.³

Jöttek a gyorsítás évei (1950—1955 között). Az ipari termelésben elért nagy eredmények érthető módon ennek a termelő ágának biztosítottak előnyöket. Korábban elképzelhetetlennek tartott nagy beruházásokat és a mi gazdasági adottságaink közepette nélkülözhetetlen nyersanyagbehozatalt. „A beruházások színvonala egyes években — írja BOGNÁR József — a nemzeti jövedelem 25—27%-át is elérte.” A mezőgazdaság ezalatt nem fejlődött, exportja, amely korábban exportunk nagyobb részét tette ki, visszaesett. Mindez egyensúly-zavarokra vezetett a fogyasztásban.

Az 1957 utáni új gazdaságpolitika, elsősorban a termelészövetkezetek átszervezése, jelentős mezőgazdasági beruházások, általában a termelési

² *Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény hazánk felszabadulásáról*. Társad. Szle. 1956. 137. 1.

³ Ezek és a még említendő adatok az *Information Hungary* c. enciklopédikus műben BOGNÁR József professzor tanulmányában: *Gazdaságpolitikánk és gazdasági fejlődésünk a felszabadulás óta*. Röv. lásd a *Valóság*. 1964. 8. sz. 1—13. 1.

ágazatok arányos fejlődésének kedvező intézkedések minden egyensúlyzavart kiküszöböltek. 1958—1962 között a mezőgazdaság termelésnövekedése elérte a 24%-ot, bár a mezőgazdasági népesség az ország népességén belül 1 millióval csökkent.

3.

Ne a mérleg kilengéseinek adatait keressük a táblázatokban, hanem azokat az eredményeket, amelyek a jövőt alapozzák meg: kialakult az ipari és mezőgazdasági vezetők tapasztalatokkal, tudással rendelkező tábora, a termeléssel szoros kapcsolatban álló tudósok és műszaki értelmiségiek rétege és az „emberbe történő beruházások” révén egy nagyobb szakmai tudású munkásosztály. Közben tanúi lettünk a természettudományok és a műszaki tudományok gyorsuló fejlődésének, a tudományos felfedezések egyre gyorsabb alkalmazásának a termelésben, a komplex gépesítés és automatizálás kiterjesztésének és egy addig elképzelhetetlen hevesességű világversenynek a műszaki színvonalért. Az SZKP XXII. Kongresszusa programjának az a tétele, hogy „a kommunizmus építése folyamatában a tudomány teljes mértékben közvetlen termelő erővé válik”,⁴ kormányunk programjának is egyik vezérgondolata lett. Közelebb hozni a tudományt a termeléshez, az *oktatási reform* során a felsőfokú oktatásba beépíteni a szakmai gyakorlatokat, elmélyíteni a máris rohamosan kiszélesedett közép- és felsőfokú levelezőoktatást és általában a tudományos ismeretek terjesztését dolgozóink körében.

A tudományos tájékoztatás — egyik előfeltétele a tudomány termelő erővé válásának — kiépítése, tudományos és műszaki könyvtárainkban kezdetekben megvolt már a felszabadulás évében. Kb. 1958 óta a fejlődés itt is gyorsulóban van. Ez a tekintélyes apparátus 1963-ban 1624 tudományos és szakkönyvtár 76 millió 480 ezer Ft értékű állománygyarapodással⁵ potenciálisan kétségtelenül alkalmas arra, hogy kutatóinknak, mérnökeinknek elméleti jellegű vagy műszaki fejlesztési problémái megoldásában segítséget nyújtson. Könyvtárra menő kiadványok ismertetik szolgáltatásaikat, módszereiket és a náluk fellelhető forrásanyagot. Propagandájuk kifogástalan, mégsem eléggé ismert műszaki kutatóink körében. Még csak rövid ideje annak, hogy iparunk átszervezése során „nagyvállalataink nemcsak a termelésnek, hanem a hozzájuk tartozó tudományos kutatásnak és műszaki fejlesztésnek is gazdái”,⁶ s így a vállalati dokumentációs apparátusok ma már a tájékoztatás rendszerének legfontosabb részei lettek. Várható tehát, hogy kutatóink közreműködése a termelésben így közvetlenebb lesz, s hogy a jövőben a két tájékoztató hálózat együttműködése útján jobban fogják felhasználni azt a feltáró munkát, amelyet tudományos és szakkönyvtáraink végeznek.

Reméljük, hogy a gazdasági életünket jellemző nagyobb önnállóság az együttműködő két tájékoztatási rendszerben is növelni fogja a felelősséget.

⁴ Ezekbe a tudományokba mi beleértjük a közgazdaságtant és üzemgazdaságot is. K. B.

⁵ *Központi Statisztikai Hivatal. Tudományos és szakkönyvtárak.* 1963. Bp. 1964. 16. l.

⁶ GARAM József: *Az ismeretanyag nemzeti vagyona.* Magyarország. 1964. 37. sz. 17. l.